

*Подобний О. О.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»*

НЕЙТРАЛІЗАЦІЯ ПРОТИДІЇ УЧАСНИКІВ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ – СКЛАДОВА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Анотація. У статті нейтралізація протидії учасників організованих злочинних угруповань обґрунтовується як одне з основних завдань і водночас складова комплексного поняття «оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження». Визначено напрями вдосконалення нейтралізації протидії учасників організованих злочинних угруповань.

Ключові слова: оперативно-розшукове забезпечення, кримінальне провадження, нейтралізація протидії.

Постановка проблеми. Актуальність окресленого предмета зумовлена тими обставинами, що за умови складної криміногенної ситуації сьогодення розслідування злочинів, передусім учинюваних організованими злочинними угрупованнями, обов'язково має здійснюватися шляхом комплексного застосування сил, засобів і методів оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності. Разом із тим указані правоохоронні функції на цей час знаходяться в активній фазі реформування їхніх правових і організаційних основ, що зумовлює необхідність подальшого докладного наукового осмислення механізму оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження й гарантування безпеки учасників кримінального судочинства.

У юридичній літературі проблемі взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів приділялася значна увага. Із позиції кримінального процесу та криміналістики вона досліджувалася В.Д. Берназом, Р.С. Белкіним, Г.Ю. Бондарем, А.Ф. Волобуєвим, Л.Я. Гордіним, А.В. Дуловим, В.П. Лавровим, І.В. Лешуковою, І.М. Лузгіним, М.А. Погорецьким, О.В. Старченком та іншими вченими [1–6]. Питанням взаємодії оперативних підрозділів зі слідчими в боротьбі зі злочинністю також приділялася значна увага в теорії оперативно-розшукової діяльності В.М. Атамажовим, О.М. Бандуркою, М.П. Водьком, Д.В. Гребельським, В.Л. Грохольським, О.Ф. Долженковим, К.К. Єрмаковим, І.О. Клімовим, І.П. Козаченком, М.В. Корнієнком, А.Г. Маркушиним та іншими авторами [7–9]. Спільна діяльність оперативних і слідчих підрозділів у боротьбі з організованою злочинністю, зокрема її корисливо-насилницькою складовою, у сучасних умовах реформування кримінального судочинства з позицій теорії оперативно-розшукової діяльності висвітлено в останніх наукових дослідженнях [10–12].

Завданням статті є обґрунтування нейтралізації протидії учасників організованого злочинного угруповання як складової оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання оперативно-розшукового забезпечення діяльності слідчого

в спеціальній літературі інтерпретувалося достатньо давно [13, с. 13; 14, с. 20]. Загалом сприймаючи ці підходи, уважимо за необхідне уточнити низку суттєвих моментів з урахуванням останніх законодавчих новел.

Історично оперативно-розшукова діяльність (далі – ОРД) була одним із засобів кримінально-процесуального пізнання, призначена, у тому числі, для розширення можливостей останнього [15, с. 269–270]. Із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) (2012 р.) [16] ОРД фактично увійшла до складу кримінально-процесуальної дії в кримінальних провадженнях, щодо яких розпочато досудове розслідування. Це не нівелювало значення оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства, а, навпаки, піднесло його на якісно новий рівень, оскільки самостійно ані слідчий, ані прокурор не можуть кваліфіковано провести жодної із передбачених КПК України негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д).

Відповідно до ст. 2 КПК України, ОРД і кримінальна процесуальна діяльність на сьогодні покликані разом реалізувати законодавчу вимогу щодо забезпечення швидкого повного та неупередженого розслідування й судового розгляду, а необхідність підвищення ролі та відповідальності кожної служби правоохоронних відомств у розслідуванні злочинів, комплексного використання з цією метою всіх сил і засобів підкреслюється в низці підзаконних нормативно-правових актів [17–18].

Хоча у відомчій нормотворчості й досі активно застосовується термін «оперативно-розшукове супроводження слідства», у юридичній літературі обґрунтовано необхідність оперування терміном «оперативно-розшукове забезпечення». Це поняття визначено як система заходів переважно негласного характеру, кваліфіковано здійснюваних оперативними підрозділами під керівництвом слідчого та прокурора на стадіях досудового слідства й судового розгляду з метою створення оптимальних умов повного та об'єктивного процесу розслідування, припинення або нейтралізації протидії учасників організованого злочинного угруповання виконанню правоохоронної функції держави й правосуддя, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства [10–11].

У межах статті необхідно докладно зупинитися на одному з елементів розглядуваного складного напрямку роботи оперативних підрозділів – нейтралізації протидії учасників організованого злочинного угруповання (далі – ОЗУ).

Припинення або нейтралізація протидії учасників ОЗУ виконанню правоохоронної функції держави та правосуддя є одним із важливих напрямів оперативно-розшукового забезпечення, якому вченими приділялося багато уваги [12–15].

Аналіз цих публікацій і матеріали власного дослідження засвідчили, що засобів протидії кримінального середовища дуже багато, а їхня тактика достатньо різнопланова. Тому обмежуватися одним, хоча й дуже ефективним методом подолання такої протидії не можна.

Установлено, що ОЗУ, здійснюючи заходи протидії, переважно діють у двох напрямках: блокують агентурне проникнення до їхнього середовища (13%), а також відшукують джерела витоку інформації про оперативну розробку, плани розслідування та заплановані тактичні операції (12%). В ієрархії конкретних злочинних дій виділяються такі заходи протидії: виявлення, підкуп, залякування й інший вплив на потерпілих і свідків з метою схилення їх до давання «необхідних» угрупованню свідчень (10%); максимальне використання недосконалості чинної системи утримання в установах пенітенціарної системи з метою встановлення нелегальних каналів зв'язку з арештованими учасниками ОЗУ та погодження заходів протидії (9%); наймання на засоби «обшаку» адвокатів високої кваліфікації, створення адвокатських груп для підслідних (9%); приховування підозрюваних за межами України та шляхом надання їм фальшивих документів (10%); знищення слідів зброї й засобів злочинної діяльності (10%); симуляції захворювань (1%); тиск через засоби масової інформації (5%); цілеспрямована дискредитація оперативних працівників, слідчих, прокурорів, слідчих суддів і суддів, у тому числі шляхом наклепів, що містяться в скаргах і заявах (2%); використання корумпованих зв'язків, а також підкуп слідчих, прокурорів, працівників оперативних підрозділів, слідчих суддів, суддів (10%); спроба вербування зазначених учасників кримінального процесу сторони обвинувачення за допомогою компрометуючих матеріалів (9%) тощо.

Водночас дослідники розглядуваної теми тактику протидії ОЗУ правоохоронним органам систематизують шляхом групування конкретних злочинних дій у такі блоки заходів: 1) такі, що організують злочинну діяльність; 2) спрямовані на забезпечення технічної переваги ОЗУ над правоохоронними органами; 3) такі, що забезпечують маскуваність злочинної діяльності; 4) спрямовані на створення ефективної системи контактів у структурах органів влади для забезпечення гарантованого захисту своїх інтересів і безпеки учасників угруповання; 5) спрямованих на захист економічної й політичної влади в регіонах; 6) силовий тиск на ту частину суспільства, у якій сформувалося повага до права й правопорядку, на органи влади, до функцій яких входить захист прав і свобод громадян [16, с. 497–500].

Із зазначених заходів протидії ОЗУ здійсненню завдань кримінального провадження можна зробити **висновок** про те, що оперативно-розшукове забезпечення останнього вимагає кваліфікованого застосування системи НС(Р)Д.

З метою припинення чи нейтралізації протидії кримінального середовища на стадіях досудового розслідування або судового розгляду доцільно використовувати таке: 1) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України); 2) використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України); 3) здійснення спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України) у середовищі учасників кримінального процесу, їхнього службового чи побутового оточення, а також активних відвідувачів судових засідань; 4) за наявності відповідних підстав застосування оперативно-технічних засобів контролю

дій розроблюваних і документування їхньої протиправної діяльності. Сукупність виявлених так фактичних даних про факти й способи здійснення протидії розслідуванню чи судовому розгляду може бути за рішенням слідчого, прокурора або судді безпосередньо долучена до матеріалів кримінального провадження щодо організованої злочинної діяльності. Отримані фактичні дані, залежно від характеру та форми протидії, можуть бути підставою для прийняття рішення про притягнення винних до адміністративної чи кримінальної відповідальності. Своєчасність здійснення НС(Р)Д із виявлення, документування фактів протидії кримінального середовища створює сприятливі умови для об'єктивного та повного досудового розслідування й судового розгляду організованої злочинної діяльності.

Розглянуті у статті положення дають змогу зробити висновки про те, що нейтралізація протидії учасників організованого злочинного угруповання – це складова оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження, що водночас зі створенням оптимальних умов повного та об'єктивного процесу розслідування й забезпеченням безпеки учасників кримінального судочинства кваліфіковано здійснюється уповноваженими оперативними підрозділами.

Література:

1. Бондар Г.Ю. Правове забезпечення взаємодії слідчих правоохоронних відомств у кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Г.Ю. Бондар. – Х., 2004. – 230 с.
2. Волобуев А.Ф. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні економічних злочинів / А.Ф. Волобуев // Форум права. – 2006. – № 1. – С.16–19. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2006_1_4.pdf.
3. Гордін Л.Я. Кримінально-процесуальні проблеми створення та діяльності слідчо-оперативних груп : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Л.Я. Гордін. – Х., 2008. – 23 с.
4. Лешукова І.В. Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / І.В. Лешукова. – Х., 2004. – 217 с.
5. Погорецький Н.А. Взаимодействие следователя и органа дознания в процессе расследования преступлений / Н.А. Погорецький // Весы фемиды. – 2000. – № 3–4. – С. 205–212.
6. Старченко О.В. Місце та роль зовнішньої взаємодії у слідчій діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / О.В. Старченко. – Донецьк, 2006. – 220 с.
7. Водько Н.П. Организация комплексной борьбы с рецидивной преступностью (на материалах оперативных аппаратов милиции и исправительно-трудовых учреждений) / Н.П. Водько. – К. : РИО МВД УССР, 1981. – 160 с.
8. Грохольський В.Л. Організаційно-правові засади управління спеціальними підрозділами МВС України по боротьбі з організованою злочинністю : [монографія] / В.Л. Грохольський ; за заг. ред. О.М. Бандурки. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 312 с.
9. Ермаков К.К. Взаимодействие и координация в органах внутренних дел : [лекция] / К.К. Ермаков. – М. : Высш. школа МВД СССР, 1991. – 24 с.
10. Подобний О.О. Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ у боротьбі з корисливо-насильницькою організованою злочинністю : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / О.О. Подобний. – Одеса, 2014. – 468 с.
11. Подобний О.О. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження про корисливо-насильницьку організовану злочинну діяльність / О.О. Подобний // Форум права. – 2013. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_4_52.pdf.

12. Александренко О.В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / О.В. Александренко. – К., 2003. – 183 с.
13. Карагодин В.Н. Преодоление противодействия предварительному расследованию / В.Н. Карагодин. – Свердловск : Изд-во Уральского ун-та, 1992. – 247 с.
14. Цимбалюк В.М. Діяльність спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю по подоланню протидії з боку злочинних формувань : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 21.00.06 «Оперативно-розшукова діяльність» / В.М. Цимбалюк. – К., 1999. – 16 с.
15. Шехавцов Р.М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Р.М. Шехавцов. – К., 2003. – 225 с.
16. Теория оперативно-розыскной деятельности : [учебник] / под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 832 с.
17. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14.08.2012 р. № 700.
18. Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю : Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України від 10.06.2011 р. № 317/235 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11>.

Подобный А. А. Нейтрализация противодействия участников организованных преступных группировок – составляющая оперативно-розыскного обеспечения уголовного производства

Аннотация. В статье нейтрализация противодействия участников организованных преступных группировок обосновывается как одна из основных задач и одновременно составляющая комплексного понятия «оперативно-розыскное обеспечение уголовного производства». Определены направления совершенствования нейтрализации противодействия участников организованных преступных группировок.

Ключевые слова: оперативно-розыскное обеспечение, уголовное производство, нейтрализация противодействия.

Podobniy A. Neutralization of counteraction performed by participants of organized criminal groups as a component of criminal investigation provision of criminal proceedings

Summary. Neutralization of counteraction performed by participants of organized criminal groups is one of the main tasks. At the same time it is considered to be an integrated component of the concept of “criminal investigative provision of criminal proceedings”. The directions of improving counter neutralization of organized criminal groups.

Key words: operatively-search provision, criminal proceedings, neutralization of counteraction.